

Aplicații ale dreptului la un proces echitabil în cursul judecății în primă instanță în procesul penal

Applicability of the Right to a Fair Trial during the Judgement in the First Instance in a Criminal Trial

Alexandra-Maria BISTRICEANU ¹

Rezumat: *Dreptul la un proces echitabil este parte integrantă a sistemului de valori prin care este protejat statul de drept, fiind de o importanță fundamentală. Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă un instrument juridic dinamic, fiind necesar ca interpretarea sa să fie realizată în lumina circumstanțelor societății actuale. Echitatea procedurală nu are în vedere corectitudinea verdictului dat pe fond, ci se referă la necesitatea asigurării unui set de garanții, prin intermediul cărora drepturile justițiabililor sunt apărate, iar exercitarea acestora devine concretă și efectivă. Așadar, se poate afirma că acest drept se definește prin prisma garanțiilor procedurale prin intermediul cărora sunt puse în lumină drepturile protejate de Convenție. Efectele dreptului la un proces echitabil sunt, de fapt, mult mai ample, întrucât se asigură un deziderat existent în majoritatea societăților și anume încrederea societății în justiție.*

Aflarea adevărului constituie funcția procesuală specifică etapei judecății în primă instanță, întrucât fiecare demers procesual efectuat, în mod special în cadrul cercetării judecătorești, derivă din atingerea acestui scop, inclusiv când ne raportăm la formarea convingerii judecătorului și a liberei aprecieri a probelor de către acesta. O procedură de judecată viciată nu poate duce la aflarea adevărului, așadar, pe lângă garanțiile existente, mijloacele prin care se înlătură aceste vicii și prin care acestea sunt prevenite sunt indispensabile. Aici intervin sancțiunile procedurale penale, care, după cum vom observa, reprezintă veritabile mijloace prin care este respectată legalitatea procesului penal și prin care se asigură

¹ Auditor de justiție, anul I (e-mail: alexandra.bistriceanu@inm-lex.ro).

respectarea dreptului la un proces echitabil, inclusiv în etapa judecării în primă instanță.

Cuvinte-cheie: *dreptul la un proces echitabil; CEDO; Curtea Europeană a Drepturilor Omului; sancțiunile procedurale penale; garanții.*

Abstract: *The right to a fair trial has a valuable contribution in protecting the rule of law, considering its fundamental importance. The European Convention of Human Rights represents a dynamic legal instrument, and an interpretation in the light of the contemporary society is necessary. The procedural fairness doesn't refer the correctness of the verdict given on the merits, but to the need to ensure a set of guarantees, which defends the litigants' rights, so as the exercise of the rights becomes concrete and effective. Therefore, it can be stated that this right is defined in the light of the procedural guarantees which are offered by the Convention. The effects of the right to a fair trial are, in fact, much wider, because it ensures a desideratum existing in most societies, which is the society's trust in justice. Finding out the truth represents the procedural function specific to the stage of the trial in the first instance, because every procedural step which is carried out, especially in the judicial investigation, is made in order to achieve this purpose. A vicious judicial procedure is incompatible with finding out the truth, therefore, in addition to the existing guarantees, the means by which these violations of the legal rules are removed and by which they are prevented are indispensable. This is where purpose of the criminal procedural sanctions is emphasized, because, as we will see, they represent valuable instruments that ensure the legality of the criminal process and the right to a fair trial.*

Key-words: *the right to a fair trial; ECHR; European Court of Human Rights; criminal procedural sanctions; guarantees.*

Dreptul la un proces echitabil reprezintă punctul central al acestei lucrări, ceea ce implică necesitatea definirii acestuia, prin coroborarea unor instrumente legale existente (secțiunea 1), precum și evidențierea acestui drept în lumina Convenției Europene a Drepturilor Omului (secțiunea a 2-a), stabilindu-se premisele de la care va debuta analiza incidentei acestui drept în etapa judecării în primă instanță.

I. Considerații generale

Secțiunea 1: Dreptul la un proces echitabil din perspectiva unor instrumente legale diferite

Premisă a statului de drept, dreptul analizat este considerat un drept fundamental al ființei umane. Mai mult, există autori care îl clasifică drept un principiu de organizare și funcționare a justiției². După cum am evidențiat și anterior, este dificilă stabilirea unei definiții standard a acestui drept, luând în considerare complexitatea acestuia, însă putem să delimităm sfera sa de incidență prin prisma unor instrumente legale existente.

Articolul 47 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene este intitulat „Dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil”. Acest articol subsumează acestui drept publicitatea, termenul rezonabil, independența instanței fiind, de asemenea, necesară. În plus, independența instanței este imperativă, la fel ca legala constituire a acesteia, iar participanții trebuie să aibă posibilitatea de a fi consiliați, apărați și reprezentați. Mai mult, în vederea respectării exigențelor acestui drept, inclusiv a accesului efectiv la justiție, se impune, deopotrivă, asigurarea asistenței juridice gratuite, atunci când persoanele vizate nu pot suporta costurile.

Menționăm faptul că dreptul la un proces echitabil este prevăzut și de art. 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, fiind prevăzute garanții similare celor analizate mai sus.

În ceea ce privește dreptul național, acest drept este consacrat în art. 21 alin. (3) din Constituția României și în Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, la art. 6 alin. (1) și art. 10³. Totodată, este prevăzut în Codul de procedură penală printre principiile fundamentale ale procesului penal, fiind făcută în mod expres distincția dintre procedură echitabilă și termen rezonabil⁴.

² M. Damaschin, *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 15.

³ Articolul 6 alin. (1) din Legea nr. 303/2004 privind organizarea judiciară, publicată în M. Of. nr. 826 din 13 septembrie 2005: „Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime în exercitarea dreptului său la un proces echitabil”. Articolul 10: „toate persoanele au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, de către o instanță imparțială și independentă, constituită potrivit legii”.

⁴ Articolul 8 din Codul de procedură penală, publicat în M.Of. nr. 486 din 15 iulie 2010.

Secțiunea 2: Dreptul la un proces echitabil din perspectiva Curții Europene a Drepturilor Omului

Dreptul la un proces echitabil este prevăzut în articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Acest articol este considerat unul dintre punctele esențiale ale Convenției, deoarece o societate democratică nu poate fi lipsită de o instanță imparțială sau de proceduri echitabile, fiind deopotrivă și cel mai des articol invocat de către reclamanți în procedurile desfășurate în fața Curții⁵.

Considerăm că este vital ca acest drept să ocupe un loc principal în sistemul de valori existent într-un stat de drept. Garanțiile pe care le presupune un proces echitabil reprezintă modul prin care celelalte drepturi și libertăți fundamentale devin efective și prin a căror exercitare se concretizează. Acest lucru presupune că statul trebuie să asigure respectarea acestui drept, iar autoritățile judiciare sunt obligate să ia în considerare exigențele pe care le presupune procesul echitabil. Putem afirma că asigurarea unei proceduri echitabile reprezintă unul dintre principalele moduri prin care se asigură, fiecărei persoane, respectarea drepturilor fundamentale.

Dreptul la un proces echitabil contribuie în mod decisiv la realizarea justiției și poate fi privit dintr-o perspectivă duală, și anume organizarea justiției și funcționarea acesteia. Organizarea justiției presupune existența unor principii, precum colegialitatea instanțelor, independența judecătorilor, continuitatea instanțelor, în timp ce funcționarea instanțelor se referă la liberul acces la justiție, dublul grad jurisdicțional, publicitatea, contradictorialitatea⁶.

Putem pune în discuție dacă obligația statului de a asigura acest drept este una de mijloace ori una de scop. Cu toate că viziunea Curții este în sensul că statelor le-a fost instituită prin intermediul art. 6 obligații de rezultat, în doctrină această concepție este considerată „*hazardată*”, întrucât dreptul la un proces echitabil presupune inclusiv numeroase obligații pozitive din partea statului, care sunt, prin natura lor, obligații de mijloace, așadar nu putem să considerăm dreptul la un proces echitabil, privit în ansamblul său, drept o obligație de rezultat⁷. Avem rețineri cu privire la această afirmație, întrucât scopul normei nu ar mai fi atins într-un mod eficient dacă am clasifica acest drept în categoria obligațiilor de mijloace.

⁵ R. Chiriță, *Dreptul la un proces echitabil*, Editura Universul Juridic, București, 2008, p. 11. Se precizează că reclamanții au invocat art. 6 în 73% dintre afacerile judecate de către Curte în 2006.

⁶ M. Damaschin, *op. cit.*, p. 30.

⁷ R. Chiriță, *op. cit.*, p. 13.

Cu toate acestea, putem observa, luând în considerare complexitatea acestui drept, că este dificil să stabilim natura obligației și definiția sa.

Un alt aspect relevant este reprezentat de premisa acestui drept indispensabil. Putem considera că aceasta este reprezentată de liberul acces la justiție. Dreptul la un proces echitabil reprezintă un veritabil drept de garanție, deoarece prin intermediul său se asigură respectarea tuturor celorlalte drepturi și libertăți fundamentale⁸.

Totodată, putem privi dreptul reglementat de art. 6 dintr-o altă perspectivă. În primul rând, această noțiune desemnează ansamblul garanțiilor procedurale, iar în al doilea rând, se referă la existența dreptului la judecarea cauzei în mod echitabil, ce este considerată, în doctrină, o garanție cu conținut propriu, ce, alături de celelalte garanții recunoscute, formează primul sens al noțiunii de drept la un proces echitabil⁹.

Totodată, se consideră că garanțiile ce se regăsesc în primul paragraf al articolului 6 oferă esență dreptului general la un proces echitabil în materie civilă și penală, iar cele înscrise în art. 6 paragrafele 2 și 3 reprezintă garanții specifice ale acestui drept în materie penală¹⁰.

Putem observa că articolul 6 din Convenție prevede atât garanții de natură materială, cât și garanții de natură procedurală. Importanța celor din urmă este evidențiată de faptul că mai mult de jumătate din jurisprudența instanței de la Strasbourg este legată de articolul menționat, iar existența garanțiilor de ordin procedural este de o necesitate fundamentală, deoarece permit realizarea unei ocrotiri efective a drepturilor materiale consacrate¹¹. Totodată, dreptul analizat este caracterizat de mai multe de garanții implicite, precum: egalitatea armelor, contradictorialitatea, motivarea hotărârilor.

Pentru a putea analiza garanțiile conferite prin intermediul art. 6 din Convenție și aplicabilitatea lor în etapa judecării, este necesar să definim noțiunea de acuzație penală. Pe baza jurisprudenței, pot fi conturate trei criterii definitorii și anume „calificarea unei fapte ca infracțiune în legea națională, natura infracțiunii, natura

⁸ C. Ionescu, *Instituții politice și drept constituțional*, Editura Juridică, București, 2004, p. 395-318 *apud* Radu Chiriță, *op. cit.*, p. 56.

⁹ D. Bogdan, M. Selegean, *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, Editura All Beck, București, 2005, p. 239.

¹⁰ C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, Vol. I. Drepturi și libertăți fundamentale*, Editura All Beck, București, 2005, p. 397.

¹¹ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 198.

și gradul de gravitate ale sancțiunii ce urmează a fi aplicată autorului ei”¹². Aceste criterii presupun și analiza tehnicii juridice a statului în cauză, în sensul de a stabili dacă textul legal ce definește o anumită faptă se află în sfera dreptului penal, fiind necesar să se ia în considerare termenii utilizați în sistemul național în discuție.

II. SANȚIUNILE PROCEDURALE PENALE

Reprezentând unul dintre instrumentele de prevenire și de înlăturare a vătămărilor produse prin încălcarea dispozițiilor legale, sancțiunile procedurale penale vor fi analizate din perspectiva rolului acestora pentru respectarea dreptului analizat (Secțiunea 1), punând accentul pe sancțiunea nulității, aceasta având o importanță semnificativă în procesul penal (Secțiunea 2).

Secțiunea 1: Rolul sancțiunilor procedurale penale pentru respectarea dreptului la un proces echitabil

În doctrină, sancțiunea procedurală penală a fost definită drept „*mijlocul legal care lipsește de efecte juridice actele procesuale și procedurale, precum și măsurile procesuale dispuse ori efectuate în mod ilegal sau care se aplică în cazul comiterii unei abateri judiciare*”¹³. Prin intermediul sancțiunilor se asigură îndeplinirea în conformitate cu legea a actelor procedurale și procesuale.

Atunci când legalitatea este nesocotită, sancțiunile prevăzute de lege au scopul de a înlătura viciile procedurale, prin care se încalcă dispozițiile prevăzute de lege, relevându-se caracterul dual al scopului sancțiunilor procedurale: pe de-o parte, se distinge **scopul preventiv**, adică preîntâmpinarea eludării dispozițiilor legale, iar pe de altă parte se evidențiază **scopul reparator**, adică de remediul procesual, în unele situații fiind posibilă refacerea unor acte¹⁴. Se poate afirma că prin intermediul sancțiunilor procesuale se asigură legalitatea procesului penal, așadar este adusă o contribuție remarcabilă pentru respectarea dreptului la un proces echitabil.

¹² A se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 444.

¹³ Gh. Mateuț, *Tratat de procedură penală, Partea generală*, vol. II, Editura C.H. Beck, București, 2012, p. 830.

¹⁴ A se vedea: Mihai Mareș, *Nulitățile în procesul penal*, Editura Hamangiu, București, 2019, p. 57.

Sfera sancțiunilor procesuale este formată din: inexistență, decăderea, inadmisibilitatea, nulitatea, amenda judiciară¹⁵. Totuși, în doctrină s-a argumentat că doar inadmisibilitatea, decăderea și nulitatea fac parte din sfera sancțiunilor procesuale¹⁶. Mai mult, au fost exprimate rezerve în privința caracterului de sancțiune procedurală a inexistenței¹⁷, iar în ceea ce privește excluderea probelor, unii autori consideră că este o sancțiune procedurală penală autonomă¹⁸, însă aplicarea sancțiunii excluderii probelor este condiționată de constatarea nulității actului, rezultând că excluderea nu poate fi considerată o sancțiune procesuală de sine stătătoare, aceasta fiind doar efectul constatării nulității.

Secțiunea 2: Sancțiunea nulității

Un rol deosebit de important în sfera sancțiunilor procesuale penale este ocupat de sancțiunea nulității, ce are un capitol consacrat în Codul de procedură penală și anume capitolul V, articolele 280-282 C.proc.pen. S-a evidențiat că aceasta reprezintă „*cea mai clară, antică și realistă*” dintre sancțiunile procesuale, cuvântul nulitate fiind întrebuințat în două sensuri în uzul comun: „*și pentru a indica motivul care face actul imperfect, și pentru a exprima consecința care derivă din imperfecțiunea actului, adică invaliditatea juridică*”¹⁹. Legătura dintre sancțiunea nulității și principiul legalității este evidentă: atunci când normele legale sunt încălcate, este esențial să intervină sancțiunea nulității, organele și instanțele „*ce participă la împărțirea justiției represive*” fiind obligate să verifice dacă actele de procedură sunt efectuate în conformitate cu dispozițiile legii²⁰.

Remarcăm că nu există o definiție standard a nulității, unanim acceptată, însă din analiza mai multor definiții, se poate concluziona că nulitatea este o sancțiune

¹⁵ Gh. Mateuț, *Procedură penală, Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 991.

¹⁶ N. Volonciu (coord.), *Noul Cod de procedură penală comentat*, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2015, p. 697.

¹⁷ Pentru mai multe detalii: M. Mareș, *op. cit.*, p. 59; G. Gh. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, ediția a 3-a, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 426.

¹⁸ M. Giurgea, I. Lazăr, *Sancțiunile procesuale penale*, Editura C.H. Beck, București, 2020, p. 84.

¹⁹ E. Florian, *Diritto processuale penale*, ed. a 2-a, Editura U.T.E.T., Torino, 1935, p. 131, *apud* Tr. Pop, *Drept procesual penal, vol. III, Partea generală*, Editura Tipografia Națională S.A., Cluj, 1946, p. 66.

²⁰ I. Tanoviceanu (coord.), *Tratat de drept și procedură penală*, vol. IV, Editura Tipografia Curierul Judiciar S.A., București, p. 479.

procesuală, ce intervine atunci când actele procesuale și procedurale nu au fost întocmite cu respectarea prevederilor legale ce reglementează procesul penal.

Menționăm că în doctrină a fost formulată o definiție a nulității²¹ ce pune în prim plan ideea de vătămare, însă aceasta trebuie să îndeplinească un anumit standard, să fie semnificativă și substanțială. Această concepție a fost criticată, fiind considerată excesivă. Autorii consideră că pot exista dificultăți în aplicarea sancțiunii nulității, având în vedere că se va demonstra cu dificultate că vătămarea a fost atât de gravă încât să se impună anularea actului, iar aprecierea gravității de către organul judiciar se va realiza în mod arbitrar²². Într-adevăr, dacă analizăm instituția nulității, putem constata că nu este reglementat un standard al vătămării procesuale, fiind necesară doar existența vătămării, argumentele aduse în sprijinul celei de a doua opinii fiind pertinente.

Cea mai importantă clasificare a nulităților se realizează între nulitatea absolută și cea relativă. Nulitatea absolută se diferențiază de cea relativă prin faptul că nu poate fi acoperită, vătămarea este prezumată, iar cazurile de nulitate absolută sunt exprese²³. În cazul nulității relative, aceasta poate fi acoperită, fiind obligatorie dovedirea vătămării, iar aceasta să nu poată fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului. Aceste sancțiuni se diferențiază și prin prisma regimului de invocare al acestora²⁴

²¹ Nulitatea „este sancțiunea procesuală ce poate fi dispusă de un organ judiciar, care are drept urmare desființarea totală sau parțială (lipsirea de efecte juridice, lipsa de eficiență) a actelor procesuale sau procedurale efectuate cu încălcarea dispozițiilor legale ce reglementează desfășurarea procedurilor penale, în cazul în care s-a produs o vătămare (dovedită sau prezumată) semnificativă și substanțială a drepturilor ori a intereselor legitime ale părților ori ale subiecților procesuali principali sau a altor garanții procedurale prevăzute de lege, ce nu poate fi înlăturată decât prin anularea actului nelegal” în Mihail Udrouiu, *Procedură penală. Partea generală*, ediția 4, Editura C.H. Beck, București, 2017, p. 912.

²² M. Giurgea, I. Lazăr, *op. cit.*, p. 98-99.

²³ În doctrină, există autori care admit existența nulităților absolute virtuale. În acest sens, a se vedea: M. Giurgea, I. Lazăr, *op. cit.*, p. 135; Mihail Udrouiu, *Procedură penală, Partea Generală*, ediția 4, Editura C.H. Beck, București, 2017, p. 913.

²⁴ A se vedea: art. 281 și 282 din C.proc.pen.

În literatura de specialitate²⁵, s-a atras atenția asupra considerentelor Deciziei nr. 554/2017 a Curții Constituționale²⁶, aceasta fiind esențială pentru conturarea rolului nulităților: „nulițiile actelor procesuale și procedurale ocupă un loc important în sfera garanțiilor ce asigură efectivitatea principiului legalității procesului penal și a principiului aflării adevărului, fiind menite să înlăture încălcările normelor de procedură care au intervenit cu ocazia dispunerii unui act procesual sau a ducerii la îndeplinire a unui act procedural, precum și consecințele negative pe care aceste încălcări le-au produs în procesul penal”.

III. REFLECTAREA GARANȚIILOR PRIVITOARE LA DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ÎN CURSUL JUDECĂȚII ÎN PRIMĂ INSTANȚĂ

Judecata în prima instanță reprezintă o etapă fundamentală a procesului penal, iar finalitatea acesteia este reprezentată de soluționarea fondului cauzei, prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești prin care se decide asupra existenței infracțiunii, vinovăției inculpatului și dacă aceasta este reținută, se poate dispune aplicarea unei sancțiuni. În cadrul judecății în primă instanță, este soluționată atât acțiunea penală, cât și cea civilă, fiind necesar să aibă caracter complet, „atât în fapt, cât și în drept”²⁷.

S-a evidențiat că judecata în primă instanță sau de prim grad are caracter „necesar, indispensabil pentru înfăptuirea justiției penale”²⁸. Menționăm și faptul că judecata se poate limita la această etapă procesuală, în cazul în care sentința pronunțată nu este atacată cu apel, de unde reiese necesitatea caracterului complet. În continuare, vor fi puse în evidență garanțiile asigurate de dreptul examinat în această etapă a procesului penal, așa cum sunt ele văzute în jurisprudența Curții de Strasbourg.

Secțiunea 1. Garanțiile implicite ale dreptului la un proces echitabil în etapa judecății în fața primei instanțe

Vom evidenția modul în care o parte dintre garanțiile implicite recunoscute de art. 6 din Convenție și anume egalitatea armelor, contradictorialitatea și motivarea

²⁵ A. Zampieri, *Aspecte controversate privind nulitățile în procesul penal*, Editura Hamangiu, București, 2021, p. 5.

²⁶ CCR, Decizia nr. 554 din 19 septembrie 2017, publicată în M.Of. Partea I, nr. 1013 din 21 decembrie 2017.

²⁷ A. Crișu, *op. cit.*, p. 182.

²⁸ Gh. Theodoru, *op. cit.*, p. 552.

hotărârilor se reflectă în reglementarea judecării de fond din Codul de procedură penală.

§1. Egalitatea armelor

Egalitatea armelor se caracterizează prin necesitatea ca „*fiecare parte la un anumit proces să beneficieze de o posibilitate rezonabilă de a-și expune cauza în fața instanței în condiții care să nu o dezavantajeze în mod semnificativ în raport cu partea adversă*²⁹”. Egalitatea armelor în procesul penal se află în strânsă relație cu principiul legalității procesului penal.

După cum vom observa în partea de analiză a garanțiilor explicite, principiul egalității armelor se reflectă în C.proc.pen. în privința propunerii probelor, posibilității de interoga martorii, și asigurării apărării, fiind incidente sancțiuni procedurale specifice în cazul nerespectării dispozițiilor legale.

Menționăm că privitor la participarea procurorului, s-a subliniat în literatura de specialitate că este greșit să fie analizate dispozițiile privitoare la obligativitatea participării procurorului din perspectiva principiului egalității armelor, procurorul neavând rolul de parte în proces, iar cazurile care prevăd obligativitatea participării sale se fundamentează pe obligațiile sale sporite, „*ce sunt consecința rolului său constituțional de reprezentant al intereselor generale ale societății și de apărător al ordinii de drept, al drepturilor și libertăților tuturor persoanelor*³⁰”, deci nu pe principiul egalității armelor.

S-au ridicat probleme în legătură cu principiul egalității armelor în raport cu ultimul cuvânt al inculpatului, căruia legea i-a conferit o semnificație proprie, chiar dacă este inclus în etapa dezbaterilor. Inculpatul, ca personaj central al întregului proces penal, este singurul care are acest drept, ce este considerat o măsură care contribuie la crearea unui echilibru între acuzare și apărare³¹. Totuși putem observa că există un dezechilibru în ceea ce privește drepturile procesuale ale părților și persoanei vătămate, chiar dacă egalitatea armelor creează premisele unor drepturi procesuale egale³².

²⁹ CtEDO, Hotărârea din 27 octombrie 1993, *Dombo Beheer B.V. c. Olandei*, 14448/88, paragraful 33.

³⁰ I. Kuglay în M. Udroui (coord.), *Codul de procedură penală, Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 809-810.

³¹ A se vedea: A. Crișu, *op. cit.*, p. 219.

³² *Ibidem*.

Dreptul inculpatului la ultimul cuvânt se exercită personal, nefiind supus dezbaterii contradictorii, deoarece este interzisă întreruperea acestuia și adresarea de întrebări, constituind unul dintre momentele cheie ale judecării în fața primei instanțe. Așadar, inculpatul se bucură de un drept prin intermediul căruia poate încerca să convingă instanța în legătură cu susținerile sale, însă ulterior nu mai pot interveni alte elemente prin care instanța ar putea fi determinată să își modifice soluția, cu excepția situației în care inculpatul relevă fapte sau împrejurări noi, ce sunt esențiale pentru soluționarea cauzei, situație în care instanța va dispune reluarea cercetării judecătorești. Menționăm că intervine în cazul în care nu îi este dat inculpatului ultimul cuvânt nulitatea relativă, în jurisprudență reținându-se că prin neacordarea ultimului cuvânt au fost vătămăte interesele legitime ale inculpatului, întrucât prin încălcarea acestui drept inculpatului i s-a înlăturat posibilitatea de a se apăra în privința măsurii preventive luate și a fost împiedicat să-și formuleze o apărare corespunzătoare³³.

§2. Contradictorialitatea

O altă garanție implicită este reprezentată de contradictorialitate, Curtea arătând că aceasta „oferă posibilitatea părților unui proces penal de a lua la cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, chiar și cele ce ar proveni de la un magistrat independent, de natură să-i influențeze decizia și de a le discuta³⁴”. Articolul 351 alin. (2) C.proc.pen. prevede obligația instanței de a asigura o procedură contradictorie. Așadar, un aspect important ce ține de contradictorialitate este faptul că nu privește doar părțile, ci și Ministerul Public în procesul penal. Necesitatea prezenței acestora la judecată este inerentă respectării contradictorialității.

Pentru a se asigura contradictorialitatea, părțile și persoana vătămată trebuie citate și trebuie să fie prezente la procedura de judecată în fața primei instanțe. Articolul 358 alin. (1) C.proc.pen. reliefează obligația președintelui completului de judecată de a face apelul părților și al celorlalte persoane citate, constatând cine s-a prezentat, iar privitor la participanții care lipsesc, verifică dacă au fost respectate exigențele procedurii de citare în cazul lor ori dacă absența lor a fost justificată.

Referitor la inculpat, regula este că el participă la judecată, după cum prevede art. 364 alin. (1) C.proc.pen.. Acest text trebuie interpretat în sensul obligativității soluționării cauzei în prezența acestuia³⁵. În cadrul aceluiași articol sunt prevăzute

³³ A se vedea: Curtea de Apel Galați, Decizia penală nr. 86/R/04.07.2007, disponibilă online la: <https://portal.just.ro>.

³⁴ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 512.

³⁵ N. Volonciu (coord.), *op. cit.*, p. 717.

și excepțiile de la această regulă. Putem observa că sunt respectate exigențele dreptului analizat în situația în care acuzatul lipsește de la proces din cauză că se sustrage de la judecată, deoarece acesta refuză să fie prezent, în persoană, în fața instanțelor de fond, rezultând renunțarea acuzatului la dreptul de a asista la această etapă, deci de a fi ascultat de un tribunal și de a se apăra în proces³⁶.

Totodată, prezența inculpatului la judecata cauzei trebuie analizată din două perspective: prezența fizică, respectiv prezența activă, „*prin crearea posibilității de exercitare a drepturilor și garanțiilor procesuale ce îi sunt conferite*”³⁷. Viziunea Curții este în sensul că posibilitatea persoanei acuzate de a participa la ședința de judecată „*decurge chiar din obiectul și scopul ansamblului dispozițiilor art. 6 din Convenție, întrucât este recunoscut dreptul acestuia de a se apăra singur, de a interoga sau de a face să fie interogați martorii, de a fi asistat gratuit de un interpret, toate acestea fiind de neconceput în absența sa*”³⁸.

În cazul în care inculpatul este absent în cadrul judecării în primă instanță și nu se află în una dintre situațiile de excepție reglementate de lege, actele efectuate în absența sa vor fi sancționate cu nulitate absolută, potrivit art. 281 alin. (1) lit. e) C.proc.pen. Aplicarea regimului nulității absolute este esențială, deoarece absența inculpatului de la judecarea cauzei determină încălcarea dreptului acestuia de a fi ascultat de instanță, de a participa activ prin formularea de cereri și prin punerea de concluzii. Mai mult, nu pot fi verificate de către instanță declarațiile inculpatului, în sensul exactității acestora și nici nu pot fi confruntate cu declarațiile victimei sau ale martorilor.

În ceea ce îl privește pe procuror, este consacrată regula potrivit căreia prezența acestuia la judecată este obligatorie. Rolul procurorului este esențial, necesitatea prezenței sale în activitatea judiciară fiind subliniată chiar de instanța constituțională: acesta este „*reprezentantul intereselor generale ale societății, având rolul de apărător al ordinii de drept și al drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, contradictorialitatea fiind o garanție a respectării dreptului la un proces echitabil*”³⁹.

Participarea procurorului trebuie să fie efectivă, astfel asigurarea participării active la activitățile din cursul etapei judecării în primă instanță este indispensabilă. În

³⁶ A se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 515.

³⁷ N. Volonciu (coord.), *op. cit.*, p. 715.

³⁸ A se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 514.

³⁹ CCR, Decizia nr. 76 din 26 februarie 2015, publicată în M.Of. Partea I nr. 174 din 13 martie 2015.

doctrină se consideră că dacă acestuia i se refuză cuvântul la cercetarea judecătorească ori la dezbaterile judiciare, este incidentă sancțiunea nulității absolute⁴⁰. Spre exemplu, dacă prezența procurorului este obligatorie, participarea la judecarea cauzei a unui procuror din cadrul unui alt parchet decât cel din care a făcut parte procurorul care a efectuat urmărirea penală echivalează, din punct de vedere legal, cu lipsa participării procurorului, situație ce se circumscrie motivului de contestație în anulare prevăzut în art. 426 lit. e) teza I C.proc.pen., consecința fiind nulitatea absolută a deciziei penale⁴¹. Cazul de nulitate absolută prevăzut la art. 281 alin. (1) lit. d) a fost reținut și în cazul lipsei participării unui procuror din cadrul Direcției Naționale Anticorupție, fiind prezent, în schimb, un procuror „de drept comun”⁴².

Principiul contradictorialității se reflectă în etapa judecării în primă instanță și prin punerea în discuția contradictorie a probelor administrate în cursul urmăririi penale și necontestate de către părți [art. 374 alin. (7) C.proc.pen.], ori prin luarea concluziilor procurorului și ale celorlalte părți de către instanță, înainte de a se pronunța cu privire la admisibilitatea cererii inculpatului prin care solicită ca judecata să aibă loc în condițiile procedurii recunoașterii învinuirii [art. 375 alin. (1) C.proc.pen.]. În ceea ce privește schimbarea încadrării juridice, legea prevede că noua încadrare este pusă în mod imperativ în discuție [art. 386 alin. (1) C.proc.pen.]. În cazul nerespectării dispozițiilor legale, ar putea fi incidentă sancțiunea nulității relative, cu condiția dovedirii unei vătămări.

O atenție deosebită trebuie acordată etapei dezbaterilor din cursul judecării în fața primei instanțe. După cum s-a evidențiat în doctrină, în această etapă caracterul contradictoriu este mult mai pronunțat, chiar dacă întreaga etapă a judecării se desfășoară cu respectarea acestei condiții, constituind o dezbateră⁴³. Dezbaterile sunt considerate punctul culminant al procesului penal⁴⁴, ele constituind o dispută orală contradictorie, în care procurorul, părțile și persoana vătămată își expun

⁴⁰ G. Gh. Theodoru, *op. cit.*, p. 433.

⁴¹ Curtea de Apel București, Secția a II-a penală, decizia nr. 181 din 19 februarie 2021, <http://rolii.ro/hotarari/6035c13ae49009301e0000a4>.

⁴² Tribunalul Gorj, secția penală, decizia penală nr. 351/2016, disponibilă online la: www.legal-land.ro. Există și decizii în sens contrar: Tribunalul Prahova, secția penală, decizia nr. 562 din 22 decembrie 2014, <http://www.rolii.ro/hotarari/58834cf6e490094427000c13>.

⁴³ A. Crișu, *op. cit.*, p. 217.

⁴⁴ Tr. Pop, *Drept procesual penal*, vol. IV, Ed. Tipografia Națională, Cluj, 1947-1948, p. 21 apud. A. Crișu, *op. cit.*, p. 217.

concluziile cu privire la situația de fapt și situația de drept ce a constituit obiectul cercetării judecătorești⁴⁵.

Importanța acestei etape se desprinde din faptul că instanța are „*posibilitatea de a stabili care este adevărul*”, deci să rezolve cauza penală pe baza dezbaterilor în contradictoriu purtate „*între cei ce susțin acuzarea și persoanele care combat argumentat aceste susțineri*”⁴⁶. Caracterul contradictoriu este evidențiat și prin faptul că poate fi oferit cuvântul și în replică de către președintele completului.

Se pune și în acest caz problema sancțiunii ce intervine în cazul în care etapa dezbaterilor lipsește. Această etapă este obligatorie, fiind deosebit de importantă, în literatura de specialitate relevându-se că în cazul în care prezența procurorului, a inculpatului și a apărătorului este obligatorie, lipsa dezbaterilor atrage sancțiunea nulității absolute, deoarece lipsa acestei etape echivalează cu o neparticipare la judecată a acestora⁴⁷. În situația în care se desfășoară etapa dezbaterilor, însă nu se acordă cuvântul procurorului, inculpatului și apărătorului, prezența acestora fiind obligatorie, s-a constatat că sancțiunea incidentă este nulitatea relativă⁴⁸.

§3. Motivarea hotărârilor

O altă garanție inerentă dreptului analizat este reprezentată de motivarea hotărârilor. Motivarea hotărârilor nu reprezintă un drept absolut, deoarece judecătorul nu trebuie să răspundă tuturor argumentelor invocate de părți⁴⁹. Totuși, justițiabilii trebuie să aibă convingerea că judecătorul a examinat toate probele administrate, ceea ce presupune că argumentele decisive pentru soluționarea cauzei trebuie să fie reflectate în hotărâre⁵⁰.

Motivarea hotărârii judecătorești reprezintă o activitate esențială, o îndatorire a judecătorului prin care „*înlătură orice aspect discreționar în realizarea justiției, care oferă părților posibilitatea să își formuleze convingerea cu privire la legalitatea și*

⁴⁵ Articolul 388 alin. (1) C.proc.pen. prevede că se dă cuvântul în următoarea ordine: procurorul, persoanei vătămate, părții civile, părții responsabile civilmente și inculpatului.

⁴⁶ A. Crișu, *op. cit.*, p. 217.

⁴⁷ Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 710, *apud* A. Crișu, *op. cit.*, p. 218.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ A se vedea: CtEDO, Hotărârea din 19 aprilie 1994, *Van der Hurk c. Olandei* 16034/90, paragraful 61.

⁵⁰ CtEDO, Hotărârea din 9 decembrie 1994, *Hiro Balani c. Spaniei*, 18064/91, paragraful 28.

*temeinicia hotărârii, iar instanței de apel elementele necesare pentru exercitarea controlului judecătoresc*⁵¹”.

Redactarea hotărârii judecătorești trebuie să respecte mai multe reguli, prevăzute la art. 402-404 C.proc.pen., motivarea hotărârii fiind cuprinsă în expunere. Recent, Codul de procedură penală a suferit modificări în legătură cu redactarea motivării hotărârilor judecătorești. În continuare, vom prezenta Decizia Curții Constituționale nr. 233/2021⁵², prin care au fost declarate neconstituționale prevederile din Codul de procedură penală referitoare la conținutul minutei, pronunțarea acesteia și redactarea hotărârii judecătorești, fiind contrare dispozițiilor privitoare la dreptul la un proces echitabil de la art. 21 alin. (3) C.proc.pen., așa cum sunt acestea interpretate în lumina art. 6 din Convenție.

CCR a evidențiat că motivarea în fapt și în drept a hotărârii judecătorești la data pronunțării reprezintă o exigență a dreptului la un proces echitabil, lipsa acesteia echivalând cu „o justiție întârziată”⁵³. Motivarea în fapt și în drept a soluției este rezultatul deliberării, însă redactarea hotărârii se realizează ulterior, fiind stabilit un termen de recomandare în acest sens. O mențiune interesantă este legată de raportul dintre completul care soluționează cauza și motivarea hotărârii. Astfel, „redactarea hotărârii judecătorești, cu motivarea în fapt și în drept la data pronunțării sale, este o garanție că toți judecătorii care fac parte din completul de judecată colegial au înțeles motivarea, chiar dacă fiecare o interpretează în mod diferit”⁵⁴.

O observație importantă este cea legată de prezumția de nevinovăție, ce reprezintă, de asemenea, o garanție inerentă dreptului analizat, prevăzută de art. 6 parag. 2 din Convenție. S-a concluzionat că „nu este respectată prezumția de nevinovăție în situația în care se pronunță minuta, în lipsa motivării în fapt și în drept a hotărârii, întrucât doar motivarea poate constitui premisa înțelegerii hotărârii și garanția acceptării sale de către justițiabil, care se va supune actului de justiție având încrederea că el nu este arbitrar”⁵⁵

⁵¹ A. Crișu, *op. cit.*, p. 230.

⁵² CCR, Decizia nr. 233 din 7 aprilie 2021, referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 400 alin. (1), ale art. 405 alin. (2) și (3) și ale art. 406 alin. (1) și (2) din Codul de procedură penală, publicată în M.Of. nr. 508 din 17 mai 2021.

⁵³ *Ibidem*, paragraful 64.

⁵⁴ *Ibidem*, paragraful 51.

⁵⁵ *Ibidem*, paragrafele 69, 70.

Așadar, putem afirma că decizia CCR prezentată anterior este istorică, fiind luate în considerare inclusiv garanțiile dreptului la un proces echitabil prevăzute în CEDO. Această decizie a determinat modificarea Codului de procedură penală prin Legea nr. 130/2021, prin care prevederile criticate au fost puse în acord cu decizia instanței constituționale. Astfel, art. 406 alin. (1) prevede necesitatea redactării hotărârii (așadar și a motivării în fapt și în drept, parte a expunerii) la momentul pronunțării soluției⁵⁶, iar termenul pentru declararea apelului curge de la data comunicării hotărârii⁵⁷.

Secțiunea 2: Garanțiile explicite ale dreptului la un proces echitabil în etapa judecării în primă instanță

În continuare, vom analiza o parte din garanțiile prevăzute în mod expres la art. 6 din CEDO și modul în care se reflectă în Codul de procedură penală.

§1. Publicitatea ședinței de judecată

Articolul 6 parag. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului stabilește necesitatea caracterului public al judecării. Instanța europeană a arătat că această regulă are ca scop „*protejarea justițiabililor împotriva unei justiții secrete*”, reprezentând o modalitate de consolidare a încrederii opiniei publice în instanțele de judecată⁵⁸.

În procesul penal, regula o reprezintă publicitatea ședinței de judecată, excepțiile fiind de strictă interpretare, după cum rezultă și din art. 352 C.proc.pen.

Potrivit art. 281 alin. (1) lit. c), nerespectarea dispozițiilor privitoare la publicitatea ședinței de judecată se sancționează cu nulitatea absolută. Acest caz de nulitate absolută expresă este văzut diferit în literatura de specialitate, susținându-se că prevederile din Codul de procedură penală au în vedere doar dispozițiile prin care se asigură publicitatea ședinței de judecată, nu și cele prin care se reglementează ședința nepublică, adică excepțiile de la publicitate⁵⁹. Totuși, s-a argumentat în sensul că prevederile legale nu sunt limitate la asigurarea publicității ședințelor de judecată, legea având în vedere și dispozițiile ce reglementează ședința secretă sau nepublică⁶⁰. Există cazuri în care publicitatea unei ședințe de judecată ar putea aduce atingere unor interese sau drepturi, după cum se prevede în art. 352

⁵⁶ Soluțiile prevăzute la art. 396 și 397 C.proc.pen.

⁵⁷ Articolul 410 alin. (1) C.proc.pen.

⁵⁸ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 529.

⁵⁹ N. Volonciu, *op. cit.*, p. 711.

⁶⁰ Gh. Mateuț, *Procedură penală...*, cit. supra. p. 1007.

alin. (3) C.proc.pen., care prevede posibilitatea declarării judecării cauzei sau a unei părți din aceasta nepublice, la cerere sau din oficiu. Aceste prevederi au un rol esențial, inclusiv pentru asigurarea unui drept la un proces echitabil, fiind necesar să avem în vedere și faptul că art. 352 C.proc.pen., intitulat „Publicitatea ședinței de judecată”, reglementează și cazurile de nepublicitate.

O altă ipoteză privitoare la publicitatea ședinței de judecată este legată de momentul citirii actului prin care s-a dispus trimiterea în judecată de către grefier, prin dispoziția președintelui. Se ridică problema sancțiunii ce intervine în cazul în care această etapă este absentă. În acest caz, considerăm că sancțiunea incidentă este nulitatea absolută pentru nerespectarea dispozițiilor privitoare la publicitatea ședinței de judecată. Momentul citirii actului de sesizare este unul dintre momentele esențiale ale etapei judecării în primă instanță, deoarece participanții la proces vor cunoaște conținutul învinuirii, stabilindu-se faptele și persoanele și aspectele care vor fi avute în vedere la soluționarea cauzei. Astfel, luând în considerare importanța fundamentală a acestei etape, lipsa sa echivalează cu nepublicitatea.

Totodată, discutând despre ipoteza în care judecătorul alege să pronunțe hotărârea în ședință publică, având în vedere că pronunțarea hotărârii judecătorești reprezintă o activitate ulterioară și distinctă de ședința în care a avut loc judecarea cauzei, în doctrină se consideră că nu se va sancționa cu nulitatea absolută nerespectarea publicității privind pronunțarea hotărârii judecătorești, aceasta fiind subsecventă judecării⁶¹. Totuși, s-a evidențiat că momentul pronunțării reprezintă cel mai important moment al judecării, așadar nu poate fi exclus de sub incidența acestui caz de nulitate⁶², opinie cu care suntem de acord, luând în considerare scopul pronunțării în mod public a hotărârii și anume ca cei prezenți să cunoască modul în care instanța a soluționat cauza, asigurându-se „controlul asupra puterii judiciare de către public, în vederea realizării elementelor procesului echitabil”⁶³. În același timp, lipsa mențiunii din dispozitivul hotărârii că pronunțarea hotărârii s-a realizat în ședință publică, mențiune obligatorie potrivit art. 404 alin. (7) C.proc.pen., nu atrage nulitatea absolută, putând fi incidentă sancțiunea nulității relative.

În jurisprudență s-a constatat nulitatea absolută într-o cauză ce viza publicitatea ședinței de judecată în cazul inculpatului minor devenit major la data sesizării

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² I. Kuglay, în M. Udroui (coord.), *op. cit.*, p. 809.

⁶³ A. Crișu, *op. cit.*, p. 235.

instanței⁶⁴. Curtea de Apel a arătat că inculpatul era major la data sesizării instanței, astfel că era necesar să se aplice în cazul său procedura obișnuită, luând în considerare prima teză din cadrul dispozițiilor art. 507 alin. (3) C.proc.pen.⁶⁵. În acest caz, au fost încălcate prevederile art. 352 C.proc.pen., care instituie regula publicității ședinței de judecată, deoarece judecata în fața instanței de fond s-a realizat în ședință nepublică.

§2. Termenul rezonabil

În doctrină este relevat scopul acestei garanții, expres prevăzută de art. 6 și anume de a proteja părțile împotriva duratei excesive a procedurilor, de a asigura eficiența și credibilitatea actului de justiție, „*de a evita menținerea persoanei acuzate de săvârșirea unei infracțiuni într-o stare de nesiguranță cu privire la situația sa pentru o perioadă de timp prea mare*”⁶⁶. Evidențiem că această garanție nu trebuie confundată cu cea de la art. 5 parag. 3, care se referă la persoanele arestate preventiv și impune ca detenția preventivă să nu depășească o durată rezonabilă și judecarea acestora să se realizeze într-o durată rezonabilă.

În cursul judecării în primă instanță, putem observa că sunt reglementate mai multe reguli care vizează garantarea asigurării termenului rezonabil în cadrul acestei etape a procesului penal. Printre aceste reguli se regăsește și cea de la art. 355 C.proc.pen., în legătură cu inculpații arestați preventiv sau aflați în arest la domiciliu, în cazul cărora judecata se realizează „*cu urgență și cu precădere*”. S-a evidențiat că în aceste cauze, atât judecătorul, cât și avocații persoanei vătămate sau ai părților trebuie să manifeste o preocupare deosebită pentru a fi respectate aceste dispoziții legale, în scopul evitării prelungirii nejustificate a procedurilor și implicit a duratei privării de libertate⁶⁷.

⁶⁴ Curtea de Apel București, Secția a II-a penală, decizia penală nr. 1368/A din 18 octombrie 2019, disponibilă online la: <https://sintact.ro/#/>.

⁶⁵ Articolul 507 alin. (3) C.proc.pen.: „*Inculpatul care a săvârșit infracțiunea în timpul când era minor este judecat potrivit procedurii aplicabile în cauzele cu infractori minori, dacă la data sesizării instanței nu a împlinit 18 ani*”.

⁶⁶ D. Bogdan, M. Selegean, *op. cit.*, p. 254. A se vedea: CtEDO, Hotărârea din 10 noiembrie 2019, cauza *Stogmuller c. Austriei*, 1602/62, paragraful 40; CtEDO, Hotărârea din 24 octombrie 1989, cauza *H. c. Franței*, 10073/82, paragraful 58;

⁶⁷ A. Pura, „*Obligațiile judecătorului și ale avocatului în faza judecării în primă instanță. Elemente de noutate în noul Cod de procedură penală*”, 2015, revista Universul Juridic Premium nr. 12, disponibil online la: <https://lege5.ro/App/Document/ge3dinztg4ya/obligatiile-judecatorului-si-ale-avocatului-in-faza-judecatii-in-prima-instanta-elemente-de-noutate-in-noul-cod-de-procedura-penala?pid=200401869&expression=#p-200401869> .

În ceea ce privește asigurarea apărării, art. 356 alin. (5) prevede în mod expres că aceasta trebuie să respecte termenului rezonabil al procesului penal. Totodată, s-a avut în vedere respectarea garanției termenului rezonabil și prin specificul procedurii recunoașterii învinuirii, iar în etapa dezbaterilor, durata concluziilor poate fi limitată⁶⁸.

În ceea ce privește noțiunea de termen rezonabil, Curtea Constituțională a evidențiat că reprezintă „*un deziderat dorit a fi atins în ceea ce privește toate cauzele judiciare, însă soluționarea unei cauze într-un termen rezonabil nu trebuie să constituie un mod de a justifica afectarea dreptului la apărare și a dreptului la un proces echitabil*”⁶⁹.

§3. Instanță prevăzută de lege

Articolul 6 parag. 1 din CEDO impune ca judecarea cauzei să fie realizată de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege. Pentru asigurarea independenței și imparțialității instanței de judecată, sunt aplicabile normele prevăzute în Partea generală a Codului de procedură penală privitoare la cazurile de imparțialitate, recuzare și abținere. Ne vom opri asupra noțiunii de „tribunal stabilit de lege” și asupra modului în care se reflectă în regulile aplicabile judecării în fața primei instanțe. În acest sens, evidențiem viziunea Curții asupra acestei noțiuni: ea vizează „*atât baza legală a înseși existenței tribunalului, cât și compunerea instanței care judecă cauza*”⁷⁰.

În doctrină s-a subliniat că prin compunerea completului de judecată trebuie să se înțeleagă atât aspectul constitutiv, cât și cel funcțional al acesteia, „*altfel spus, alcătuirea completului de soluționare sau de judecare a cauzei cu numărul de judecători prevăzuți de lege, care trebuie să fie funcționali, adică să aibă îndreptățirea legală să facă parte din formarea lui*”⁷¹. În legătură cu sfera de incidență a cazului de nulitate absolută prevăzut la art. 197 alin. (2) lit. c) din vechiul Cod de procedură penală și anume compunerea instanței de judecată, s-a constatat că acesta presupune fie judecarea cauzei de către o instanță compusă din judecători care nu au calitatea prevăzută de lege, fie de persoane care nu au dobândit această calitate între timp, ori dintr-un număr de judecători ce nu este conform cu prevederile legale, când la deliberare și la pronunțarea hotărârii au

⁶⁸ Articolul 388 alin. (3) C.proc.pen.

⁶⁹ CCR, Decizia 88 din 13 februarie 2019 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 281 alin. (4) lit. a) din Codul de procedură penală raportat la art. 281 alin. (1) lit. f) din același act normativ, publicată în M. Of. nr. 499 din 20 iunie 2019, par. 47.

⁷⁰ CtEDO, Hotărârea din data de 22. 11. 2005, cauza *Bulut c. Turciei*, 49892/99, parag. 29.

⁷¹ Gh. Mateuț, *Procedură penală...*, cit. supra., p. 1004.

participat și alți judecători sau în alt număr față de cei ce au participat la dezbaterile judiciare sau atunci când completul de judecată este compus din judecători incompatibili⁷².

Ultimul aspect reprezintă un alt subiect dezbătut în doctrină. Există autori care susțin că incompatibilitatea este subsumată noțiunii de compunere a completului de judecată⁷³. Însă, alți autori consideră că aceasta nu include cazurile de incompatibilitate ale judecătorului, acestea fiind sancționate cu nulitate relativă⁷⁴. Un argument pertinent în legătură cu această opinie îl reprezintă modul în care este reglementat art. 426 lit. d) C.proc.pen.. Așadar, se poate deduce că dacă legiuitorul ar fi avut în vedere prin noțiunea de compunere a completului de judecată și incompatibilitatea, nu ar fi prevăzut-o separat, în cadrul art. 426 lit. d) din C.proc.pen., ci s-ar fi referit doar la compunere⁷⁵.

Privitor la nerespectarea normelor privind specializarea completurilor și a dispozițiilor administrative, fără consecințe în planul procesual penal, s-a arătat nu echivalează cu o compunere nelegală a completului de judecată, în sensul dispozițiilor de la art. 281 al. (1) lit. a) C.proc.pen.: se admite că prin organizarea în secții și complete specializate se urmărește dezideratul unei mai bune judecări, însă nu se poate susține că „*un judecător competent de a funcționa la o instanță de un anumit grad nu ar avea competența profesională de a soluționa orice tip de cauză ce revine în competența acelei instanțe*”⁷⁶.

Norme privitoare la compunerea completului de judecată se regăsesc în Legea nr. 304/2004, alături de art. 354 C.proc.pen., ce prevede atât faptul că legea prevede compunerea, cât și principiul continuității completului de judecată. După începerea dezbaterilor, este necesară reluarea acestora în cazul în care intervine orice schimbare în compunerea completului. Această regulă a fost instituită pentru respectarea principiului nemijlocirii. Luând în considerare aceste prevederi,

⁷² G. Gh. Theodoru, *op. cit.*, p. 432.

⁷³ În acest sens, a se vedea: T.V. Gheorghe în N. Volonciu (coord. științific), *op. cit.*, p. 708; I. Kuglay, în M. Udriu (coord), *op.cit.*, p. 808; M. Mareș, *op. cit.*, p. 179.

⁷⁴ A se vedea: I. Neagu, *Tratat de procedură penală, Partea generală*, ediția a III-a, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 420; Gh. Mateuș, *Procedură penală...*, cit. supra., p. 1005.

⁷⁵ A se vedea: A. Barbu (coord.), *Codul de procedură penală adnotat cu jurisprudență națională și europeană*, editura Hamangiu, București, 2016, p. 632.

⁷⁶ T.V Gheorghe în N. Volonciu (coord.), *op. cit.*, p. 709.

nerespectarea continuității completului de judecată este considerată în doctrină ca fiind subsumată noțiunii de compunere a completului de judecată⁷⁷.

Un alt caz de nelegală compunere a completului de judecată sancționat cu nulitatea absolută este reprezentat de desemnarea minutei de către unul dintre membrii completului de judecată, întrucât devine imposibilă verificarea compunerii de către instanța de control judiciar, același lucru fiind valabil și în ipoteza desemnării încheierii de amânare a pronunțării de către judecător, după cum s-a evidențiat în practică⁷⁸. Acest raționament este incident și atunci când minuta nu a fost întocmită, iar această nulitate nu poate fi acoperită, fiind posibilă invocarea sa în orice stare a procesului, deoarece nerespectarea dispozițiilor cu privire la compunerea completului de judecată se sancționează cu nulitate absolută.

În doctrină, se arată că nu va fi lovită de nulitate judecata în întregime, ci doar actele îndeplinite la termenul la care completul de judecată era nelegal constituit⁷⁹. Totuși, dacă actele de la termenele ulterioare se întemeiază pe dispozițiile date de judecătorul necompetent și nu au fost refăcute, acestea vor fi, la rândul lor, nule absolut. Situația în care judecătorul necompetent ar dispune la un termen de judecată măsuri preventive reprezintă un exemplu edificator. Acestea vor fi nule absolut, însă judecata pe fond nu va fi afectată.

§4. Prezumția de nevinovăție

Prezumția de nevinovăție reprezintă una dintre cele mai importante garanții inerente dreptului analizat în această lucrare. În ceea ce privește etapa judecătii în primă instanță, putem să ne raportăm la atitudinea judecătorului, care trebuie să fie lipsită de părtinire, fără a porni de la prezumția că inculpatul este vinovat de săvârșirea faptei.

Prezumția de vinovăție își produce efectele până când hotărârea de condamnare devine definitivă. Judecata în primă instanță are drept finalitate momentul în care instanța hotărăște asupra învinuirii aduse inculpatului, pronunțând una dintre soluțiile prevăzute de lege. Condamnarea se pronunță dacă „*instanța constată, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că fapta există, constituie infracțiune și a fost săvârșită de inculpat*”⁸⁰. Aspecte privitoare la prezumția de nevinovăție sunt

⁷⁷ În acest sens: I. Kuglay, în M. Udriou (coord.), *op.cit.*, p. 808.

⁷⁸ Curtea de Apel București, s.a II-a pen., dec. nr. 314 din 23 februarie 2016, respectiv Trib. Prahova, sent. pen., nr. 346 din 9 noiembrie 2016, ambele disponibile pe <https://lege5.ro>.

⁷⁹ I. Kuglay, în M. Udriou (coord.), *op.cit.*, p. 808.

⁸⁰ Articolul 396 alin. (2) C.proc.pen.

evidențiate și în legătură cu celelalte garanții analizate, lucru firesc, luând în considerare strânsa relație dintre acestea.

§5. Aducerea la cunoștința inculpatului a învinuirii

Aducerea la cunoștința inculpatului a învinuirii reprezintă unul dintre momentele cheie din cadrul judecării în fața primei instanțe, întrucât sunt conturate limitele înăuntrul cărora se va realiza cercetarea judecătorească, stabilindu-se faptele și împrejurările ce vor face obiectul probațiunii și probele a căror administrare este necesară în cursul cercetării judecătorești.

Am evidențiat anterior importanța momentului citirii actului de sesizare, conferind participanților de la proces posibilitatea de a lua la cunoștință conținutul învinuirii. Președintelui completului îi revin mai multe obligații, prin care se asigură cunoașterea de către participanți a drepturilor și obligațiilor lor procesuale. Astfel, regăsim în Codul de procedură penală, în etapa judecării în primă instanță, o aplicație a dreptului prevăzut la art. 6 parag. 3 lit. a) și anume dreptul de a fi informat despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa. Astfel, inculpatului i se explică învinuirea ce i se aduce prin rechizitoriu, fiindu-i aduse la cunoștință, potrivit art. 374 alin. (2) C.proc.pen., drepturile sale. Așadar, observăm că se urmărește ca inculpatul să înțeleagă acuzația adusă împotriva sa și drepturile pe care le are, în vederea exercitării dreptului la apărare, asigurându-se dreptul la un proces echitabil al acestuia, fiind deosebit de important ca aducerea la cunoștința acestuia a învinuirii să se realizeze în mod clar și complet.

În cazul în care nu îi sunt aduse la cunoștință inculpatului aceste aspecte, considerăm că sancțiunea incidentă este nulitatea relativă, însă vătămarea nu este greu de probat, luând în considerare că lipsa informării inculpatului cu privire la aceste aspecte produce o vădită încălcare a dreptului său la un proces echitabil.

Totodată, observăm că legea reglementează dreptul inculpatului de a beneficia de procedura recunoașterii învinuirii. Art. 374 alin. (4) C.proc.pen. instituie o obligație în sarcina președintelui completului de judecată de a pune în vedere inculpatului că are dreptul de a solicita ca judecata să aibă loc pe baza procedurii simplificate, cu respectarea unor condiții.

Se pune problema sancțiunii ce intervine în cazul în care președintele completului nu respectă această prevedere, fiind o obligație imperativă în sarcina acestuia, în virtutea respectării dreptului la un proces echitabil al inculpatului. Evidențiem că este necesar ca inculpatul să declare în mod expres faptul că dorește să beneficieze de această procedură, iar instanța va aprecia ulterior dacă sunt îndeplinite condițiile legale. Însă, pentru a se bucura de acest drept, este indispensabilă aducerea sa la cunoștință de către instanța de judecată. Din

reglementarea sistemului nulităților din Codul de procedură penală, reiese că în acest caz este incidentă sancțiunea nulității relative, fiind necesară dovedirea vătămării aduse inculpatului prin nerespectarea dispozițiilor legale de către instanța de judecată. Totuși, pentru argumentele aduse mai sus, considerăm că nu este dificil de probat vătămarea într-un astfel de caz, cu atât mai mult cu cât cererea inculpatului de a fi judecat potrivit procedurii recunoașterii învinuirii, chiar și respinsă, poate produce efectele prevăzute de lege în sensul reducerii limitelor de pedeapsă.

§6. Dreptul la apărare al persoanei acuzate și dreptul de a fi asistat de un apărător ales sau din oficiu

Garantarea dreptului la apărare în cadrul unui proces penal este indispensabil într-o societate democratică. Articolul 6 parag. 3 litera (c) din Convenție prevede cele trei laturi ale dreptului la apărare de care se bucură persoana acuzată într-un proces penal: dreptul de a se apăra el însuși, dreptul de a fi asistat de un apărător ales sau să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, în cazul în care nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui avocat. Articolul 6 parag. 3 lit. (d) impune necesitatea ca orice persoană acuzată de o infracțiune să dispună de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărărilor sale.

În etapa judecătii în primă instanță, asistența juridică este obligatorie pentru inculpat, în cazurile prevăzute la art. 90 C.proc. pen., precum și în alte cazuri prevăzute de lege. Un exemplu în acest sens îl constituie sesizarea instanței cu un acord de recunoaștere a vinovăției, asistența juridică a inculpatului fiind obligatorie în acest caz, independent de limita de pedeapsă prevăzută de lege pentru fapta imputată acestuia⁸¹.

Articolul 356 C.proc.pen. prevede modul în care se asigură apărarea în etapa judecătii, reguli aplicabile și în cursul judecătii în primă instanță. Așadar, dreptul la apărare al inculpatului, persoanei vătămate și al celorlalte părți se exercită prin luarea la cunoștință de actele dosarului în tot cursul judecătii, fie de către aceștia, fie de către avocații lor, iar atunci când se află în stare de deținere, se impune luarea unor măsuri de către președintele completului pentru ca aceștia să-și poată exercita dreptul la apărare în condiții optime. Putem face numeroase observații cu privire la regulile descrise: în primul rând, în cursul judecătii, instanța de judecată nu poate limita acest drept, spre deosebire de etapa urmăririi penale, când poate fi limitat dreptul de a consulta dosarul. În al doilea rând, putem observa obligația

⁸¹ Curtea de Apel Suceava, Secția penală și pentru cauze cu minori, decizia nr. 131 din 16 februarie 2015, www.rolii.ro.

corelativă în sarcina instanței de judecată de a asigura exercitarea efectivă a dreptului la apărare sub forma dreptului de a consulta dosarul.

În ceea ce privește termenul pentru angajarea unui avocat și pentru pregătirea apărării, în cursul judecății este prevăzut dreptul la un singur termen pentru angajarea unui avocat și pentru pregătirea apărării, iar în situația în care persoana vătămată sau una dintre părți nu mai beneficiază de asistența juridică acordată de avocatul ales, este la latitudinea instanței de judecată acordarea unui alt termen pentru angajarea unui alt avocat sau pregătirea apărării. În practica judiciară s-au conturat situații în care acordarea unui singur termen nu este suficientă pentru angajarea unui avocat ori pentru pregătirea apărării: în această situație, dacă se face dovada că apărătorul a fost angajat cu puțin timp înainte de termenul de judecată și nu a avut timpul necesar pentru a lua la cunoștință de conținutul dosarului și de a pregăti apărarea, există posibilitatea acordării unui alt termen de judecată, eventual mai scurt, pentru respectarea dreptului la apărare⁸².

O prevedere importantă legată de exercitarea dreptului la apărare o întâlnim la art. 356 alin. (5) C.proc.pen., care reliefează că acordarea înlesnirilor necesare pregătirii apărării efective se realizează cu respectarea termenului rezonabil al procesului penal. S-a arătat că scopul acestei reglementări este de a oferi mijloace procesuale în vederea evitării amânărilor reperate și nejustificate pentru pregătirea apărării, fiind necesară soluționarea cu celeritate a cauzelor⁸³.

Dreptul la apărare presupune posibilitatea exercitării în mod efectiv a mai multor prerogative recunoscute de lege în etapa judecății. Se poate observa recunoașterea rolului activ al avocatului, întrucât în cursul cercetării judecătorești, acesta poate pune în mod nemijlocit întrebări coînculpaților, persoanei vătămate, părții civile și părții responsabile civilmente. Mai mult, avocatul inculpatului poate să ia cuvântul în dezbateri, să pună concluzii orale asupra fondului și să depună concluzii scrise, chiar dacă nu au fost cerute de instanță, după închiderea dezbaterilor. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea art. 6 parag. 3 lit. (c) în cauza *Mihai Moldoveanu î. României*⁸⁴, deoarece reclamantul nu

⁸² A. Pura, „Obligațiile judecătorului și ale avocatului în faza judecății în primă instanță. Elemente de noutate în noul Cod de procedură penală”, 2015, revista Universul Juridic Premium nr. 12, disponibil online la: <https://lege5.ro/App/Document/ge3dinztg4ya/obligatiile-judecatorului-si-ale-avocatului-in-faza-judecatii-in-prima-instanta-elemente-de-noutate-in-noul-cod-de-procedura-penala?pid=200401880&expression=#p-200401880>.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ CtEDO, Hotărârea din data de 19 iunie 2012, cauza *Mihai Moldoveanu împotriva României*, 4238/03, parag. 76.

a avut dreptul să aibă întrevederi confidențiale cu avocatul său, reținând că simpla numire a avocatului nu asigură, prin ea însăși, eficacitatea asistenței acordate⁸⁵.

O altă aplicabilitate a dreptului la apărare în această etapă o putem regăsi cu privire la cercetarea judecătorească în cadrul procedurii recunoașterii învinuirii. De exemplu, inculpatului îi este conferită posibilitatea de a solicita lăsarea cauzei mai la urmă, în vederea pregătirii apărărilor cu privire la noua încadrare, așadar putem observa o aplicație a dreptului la un proces echitabil și în această situație. O situație similară este prevăzută în ceea ce privește schimbarea încadrării juridice în cadrul procedurii de drept comun, fiind prevăzut în mod expres scopul acestei reglementări și anume pentru pregătirea apărării inculpatului⁸⁶.

Asistența juridică trebuie să fie efectivă, ceea ce implică respectarea drepturilor apărătorului, prevăzute la art. 92-95 C.proc.pen. De exemplu, după cum s-a reliefat în literatura de specialitate, apărarea efectivă implică buna cunoaștere a cauzei, fiind necesar ca apărătorul să aibă la dispoziție un timp suficient pentru studierea dosarului și presupune interzicerea asistării părților sau subiecților procesuali cu interese contrare de către același avocat [art. 88 alin. (4) C.proc.pen]⁸⁷.

Nerespectarea prevederilor privitoare la asistența obligatorie se sancționează cu nulitatea absolută, potrivit art. 281 alin. (1) lit. f). În celelalte cazuri, considerăm că nerespectarea dispozițiilor ce privesc apărarea inculpatului se sancționează cu nulitatea relativă, fiind necesară dovedirea unei vătămări în cazul inculpatului, „care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului”⁸⁸.

În practica judiciară s-a arătat că echivalează cu o judecată în lipsa apărătorului situația în care asistența judiciară este obligatorie, însă cererea a fost refuzată din motivul că inculpatul a avut suficient timp pentru angajarea unui avocat, în ciuda faptului că se afla la primul termen de judecată, iar judecarea cauzei se realiza cu desemnarea unui apărător din oficiu pentru inculpat⁸⁹. În acest caz, inculpatul este împiedicat să-și exercite toate prerogativele legale ce decurg din dreptul la apărare.

În jurisprudență, referitor la vechea reglementare, putem observa că s-a analizat acest caz de nulitate absolută prin raportare la situația suspendării calității de avocat, fiind un aspect de actualitate. Înalta Curte de Casație și Justiție a hotărât

⁸⁵ *Ibidem*, parag. 73

⁸⁶ Articolul 386 alin. (1) C.proc.pen.

⁸⁷ I. Kuglay, *Comentariu*, în M. Udriou (coord.), *op. cit.*, p. 813.

⁸⁸ Articolul 282 alin. (1) C.pr.pen.

⁸⁹ C.S.J., secția penală, decizia nr. 1122 din 28 februarie 2002, în B.J. Baza de date.

că sancțiunea nulității absolute prevăzute la art. 197 alin. (2) din vechiul Cod de procedură penală nu intervine în cazul în care inculpatul a fost asistat de persoana care a dobândit calitatea de avocat în condițiile legii, chiar dacă această calitate era suspendată pentru neplata taxelor sau a contribuțiilor personale⁹⁰. Totuși, în cazul în care calitatea de avocat nu a fost dobândită în conformitate cu prevederile legale, acest lucru poate reprezenta lipsa de apărare a inculpatului sau învinuitului⁹¹.

§7. Dreptul acuzatului de a interoga martorii din proces

Acest drept, ce reprezintă o componentă a dreptului la un proces echitabil, reprezintă chiar o aplicație a principiului contradictorialității, întrucât este necesar ca persoana acuzată să aibă posibilitatea de a contesta o mărturie realizată în defavoarea sa, de a solicita audierea martorilor care ar putea să contribuie la disculparea sa, în aceleași condiții în care sunt audiați și interogați martorii acuzării⁹². Astfel, în unele cazuri, acest drept reprezintă o aplicabilitate a principiului egalității armelor.

Menționăm că potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, noțiunea de „martor” are un sens autonom, mult mai larg decât în dreptul național. Astfel, prin „martor”, potrivit sensului dat de instanța europeană, se înțelege inclusiv partea civilă într-un proces penal. Reclamantul trebuie să aibă posibilitatea să se apere prin contestarea declarațiilor părții civile în cursul unei confruntări sau a unei audieri în ședință publică de judecată⁹³.

Interpretarea autonomă oferită de Convenție noțiunii de „martor” include coinculpații, precum și experții. În ceea ce îi privește pe coinculpați, rațiunea existenței posibilității de contestare a declarațiilor lor este evidentă, acestea putând fi de natură să fundamenteze condamnarea altui coinculpat. Aceleași argumente sunt aplicabile și în cazul experților, fiind necesar ca persoanele acuzate să aibă posibilitatea de a-i interoga pe aceștia.

Totodată, art. 6 par. 3 lit. (d) impune ca „*probele incriminatorii să fie administrate în prezența acuzatului, în ședință publică, în vederea unei dezbateri*”

⁹⁰ Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 2054 din 18 mai 2011, www.scj.ro.

⁹¹ Î.C.C.J., S.U., Decizia nr. XXVII din 16 aprilie 2007, publicată în M. Of. nr. 772 din 14 noiembrie 2007, www.lege5.ro.

⁹² C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 562.

⁹³ *Ibidem*, p. 563.

*contradictorii*⁹⁴, fiind aprobată, în mod excepțional, folosirea în timpul judecății a unor mărturii administrate în etapa urmăririi penale, cu condiția ca persoana acuzată să aibă posibilitatea de a-i pune întrebări martorului și de a-i contesta declarația, fie la momentul la care declarația a fost administrată, fie la un moment ulterior⁹⁵. Încălcarea acestor condiții duce la imposibilitatea întemeierii hotărârii de condamnare în mod determinant pe aceste probe⁹⁶. Același raționament se aplică și martorilor anonimi, pentru a li se putea verifica credibilitatea.

În Codul de procedură penală, noțiunea de „martor” este interpretată *stricto sensu*⁹⁷. Totuși, putem observa că în cursul judecății în primă instanță sunt aplicabile mai multe prevederi prin care se asigură pentru inculpat respectarea dreptului la un proces echitabil prin prisma dreptului acestuia de a interoga martorii din proces, existând reguli și cu privire la coinculpați, partea civilă, persoana vătămată, experți.

În ceea ce privește audierea inculpaților, art. 378 alin. (1) C.proc.pen. prevede modul în care aceștia sunt audiați în cursul judecății în primă instanță. Considerăm că o aplicabilitate a dreptului acuzatului de a interoga martorii, în conformitate cu viziunea instanței europene, este reprezentată și de regula potrivit căreia coinculpații sunt audiați împreună, în prezența celorlalți, iar în mod excepțional ei vor fi audiați separat, atunci când interesul aflării adevărului o cere. În ultimul caz, declarațiile luate separat sunt citite celorlalți coinculpați. În acest mod, inculpatul ia la cunoștință în mod nemijlocit de declarațiile celorlalți coinculpați, acestea putând reprezenta mijloace de probă determinante pentru dovedirea vinovăției sale.

Codul de procedură penală prevede reguli similare și în cazul persoanei vătămate, părții civile, părții responsabile civilmente, martorului și expertului, în toate cazurile

⁹⁴ CtEDO, , Hotărârea din 6 decembrie 1988, *cauza Barbera, Messegue și Jabardo c. Spaniei*, 10590/83, parag. 89; CtEDO, Hotărârea din 12 februarie 1985, *cauza Colozza c. Italiei*, 9024/80, parag. 32-33.

⁹⁵ CtEDO, Hotărârea din 20 noiembrie 1989, *cauza Kostovski c. Olandei*, 11454/85, parag. 21; CtEDO, Hotărârea din 24 noiembrie 1986, *cauza Unterpertinger c. Austriei*, 9120/80, parag. 14-15; CtEDO, Hotărârea din 20 septembrie 1993, *cauza Saidi c. Franței*, 14647/89, parag. 43-44.

⁹⁶ A se vedea: CtEDO, Hotărârea din 20 noiembrie 1989, *cauza Kostovski c. Olandei*, 11454/85, parag. 21; CtEDO, Hotărârea din 20 septembrie 1993, *cauza Saidi c. Franței*, 14647/89, parag. 57; CtEDO, Hotărârea din 27 septembrie 1990, *cauza Windisch c. Austriei*, 12489/86, parag. 11; CtEDO, Hotărârea din 19 februarie 1991, *cauza Isgro c. Italiei*, 11339/85, parag. 12-13.

⁹⁷ Articolul 114, art. 115 alin. (1) C.proc.pen.

fiind prevăzut expres dreptul inculpatului de a le pune acestora întrebări în mod nemijlocit.

În ceea ce privește administrarea probelor, prevederea de la art. 374 alin. (7) C.proc.pen. este importantă, deoarece se evidențiază că în cazul în care probele administrate în cursul urmăririi penale nu sunt contestate, acestea nu vor fi administrate, din nou, în cursul cercetării judecătorești. Cu toate acestea, este obligatoriu pentru instanță să pună probele administrate în cursul urmăririi penale în dezbatere contradictorie, în caz contrar neputând fi avute în vedere de instanță la deliberare⁹⁸.

Putem observa că persoana „acuzată” are posibilitatea de a contesta probele administrate în cursul urmăririi penale în două momente ale procesului penal: în procedura camerei preliminare, aceasta având ca obiect inclusiv verificarea legalității administrării probelor și în cursul cercetării judecătorești. Așadar, declarațiile de martor administrate în cursul urmăririi penale pot fi administrate în aceste două momente. Dacă inculpatul solicită administrarea mărturiei ce a fost dată în cursul urmăririi penale, însă este imposibilă administrarea acesteia, este necesar să se respecte principiul contradictorialității, în sensul că această probă va fi pusă în discuție și se va ține cont de ea la judecarea cauzei. Este prevăzută inclusiv posibilitatea inculpatului de a solicita inclusiv excluderea probei de la dosar, prin prisma faptului că această probă nu poate fi administrată, iar instanța, după punerea în dezbatere contradictorie a acestei solicitări, poate să dispună excluderea acestei probe, cu consecința de a nu fi luată în seamă a judecarea cauzei. Menționăm că inculpatul poate să solicite excluderea probelor administrate în mod nelegal⁹⁹.

Comparând reglementarea națională cu standardul instanței europene în ceea ce privește dreptul prevăzut la art. 6 parag. 2 lit. (d), observăm că protecția acordată de Codul de procedură penală este mai înaltă decât cea reglementată de art. 6. Convenția prevede un nivel minim de protecție pe care statele sunt obligate să-l ofere cetățenilor, însă nimic nu împiedică legiuitorii din fiecare stat să

⁹⁸ Observăm că inclusiv procurorul participă la dezbaterile contradictorii a probelor din cursul urmăririi penale. Articolul 374 alin. (7) C.proc.pen. a făcut obiectul unei excepții de neconstituționalitate, aceasta fiind admisă prin Decizia Curții Constituționale a României nr. 76/2015, publicată în M.Of. nr. 174 din 13 martie 2015. Prevederile menționate au fost declarate neconstituționale, deoarece nu prevedeau și participarea Ministerului Public la dezbaterile contradictorii a probelor din cursul urmăririi penale în cursul cercetării judecătorești. Alineatul menționat a fost modificat prin OUG nr. 18/2016.

⁹⁹ Articolul 102 alin. (3) C.proc.pen.

reglementeze un nivel mai înalt de protecție în vederea respectării dreptului la un proces echitabil.

Astfel, Codul de procedură penală nu impune punerea în dezbatere contradictorie, în ședință publică, în fața inculpatului, doar a probelor cu caracter incriminatoriu, ci a tuturor probelor, indiferent dacă sunt sau nu de natură a-l incrimina pe acesta. Mai mult, în situația în care instanța nu a pus în dezbatere contradictorie, în cursul cercetării judecătorești, probele administrate în cursul urmăririi penale, acestea nu vor putea fi avute în vedere la deliberare, prin interpretarea *per a contrario* a art. 374 alin. (7) C.proc.pen., ceea ce înseamnă că hotărârea de condamnare nu se va putea întemeia deloc pe aceste probe, însă Curtea tolerează că aceste probe ar putea fi luate în considerare de instanță pentru stabilirea vinovăției, însă nu în mod determinant.

În considerarea respectării dreptului analizat, art. 6 parag. 3 lit. (d) impune ca persoana „acuzată” să aibă posibilitatea să propună martori, fiind necesar ca aceștia să fie citați și apărați în aceleași condiții ca și martorii acuzații. În cazul dreptului național, se prevede că înainte de începerea cercetării judecătorești, președintele are obligația de a pune în discuția procurorului, a părților și a persoanei vătămate posibilitatea propunerii de probe. Aceștia pot însă solicita încuviințarea administrării unor probe și în cursul etapei cercetării judecătorești. Dacă proba încuviințată se dovedește ulterior inutilă sau imposibil de administrat, instanța, cu respectarea principiului contradictorialității, poate dispune ca aceasta să nu mai fie administrată.

Scoatem în evidență Cauza *Sică împotriva României*¹⁰⁰, pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în care reclamantul a susținut, printre altele, că a fost condamnat penal de instanțele naționale, pe baza declarațiilor unor martori pe care nu a avut niciodată posibilitatea să-i interogheze, iar Curtea a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil în privința sa. Reclamantul a invocat inclusiv faptul că nu i s-a permis să solicite prezentarea de probe în apărare, el dorind să fie audiați doi martori și să fie administrată ca probă la dosar o înregistrare realizată de un canal de televiziune. Trebuie să observăm că în ceea ce privește imposibilitatea audierii martorilor în acuzație de către inculpat, Tribunalul a hotărât că se impune eliminarea declarațiilor acestora și achitarea reclamantului de acuzația de trafic de droguri, în considerarea principiului *in dubio pro reo*. Cu toate acestea, Curtea de Apel București a admis apelul Parchetului și l-a condamnat pe reclamant, stabilind că Tribunalul, după ce a constatat imposibilitatea de a interoga martorii, în mod corect a citit declarațiile date în cursul

¹⁰⁰ CtEDO, Hotărârea din data de 9 iulie 2013, cauza *Sică î. României*, 12036/05.

urmării penale, însă, în mod eronat nu și-a întemeiat hotărârea pe aceste declarații. Ulterior Înalta Curte de Casație și Justiție i-a redus pedeapsa, după ce reclamantul a formulat recurs împotriva hotărârii.

Instanța europeană a evidențiat că există cazuri în care imposibilitatea localizării unui martor poate justifica autorizarea admiterii depozițiilor sale, în ciuda faptului că apărarea nu a avut posibilitatea să-l interogheze în niciun stadiu al procedurii, însă este obligatoriu ca autoritățile să asigure acuzatului dreptul de a interoga sau de a obține interogarea martorilor acuzării, fiind necesară căutarea în mod activ a acestor martori¹⁰¹. În această cauză, s-a constatat că autoritățile au făcut tot ce s-a așteptat de la ele în mod rezonabil pentru interogarea celor doi martori, iar Tribunalul a autorizat în mod corect citirea depozițiilor martorilor, absența acestora fiind justificată de un motiv serios.

În ceea ce privește importanța declarațiilor martorilor, Curtea a concluzionat că acestea erau decisive, în special cea a martorului G.S., care era și denunțatorul infracțiunii¹⁰². În verificarea condiției adoptării unor măsuri suficiente de către autoritățile interne și a existenței unor garanții procedurale adecvate pentru a echilibra inconvenientele cauzate de admiterea depozițiilor date de G.S., instanța europeană a evidențiat că dreptul de a interoga sau de a solicita interogarea martorilor acuzării reprezintă o garanție a dreptului la un proces echitabil, luând în considerare că aceasta se referă, pe lângă egalitatea armelor dintre acuzare și apărare, la garantarea pentru apărare și pentru sistemul judiciar a unui instrument indispensabil în vederea verificării credibilității și fiabilității depozițiilor incriminatoare și astfel, a temeiniciei acuzațiilor¹⁰³.

Este importantă și concluzia la care a ajuns Curtea Europeană a Drepturilor Omului privitor la posibilitatea contestării depozițiilor martorilor acuzării în etapa urmării penale, în sensul că nu i se poate reproșa reclamantului că nu a solicitat organelor de urmărire penală să efectueze actele de anchetă cu privire la care acesta se putea aștepta în mod justificat să fie realizate în fața unei instanțe, în cursul unui proces contradictoriu¹⁰⁴.

Putem observa că în cadrul procedurii recunoașterii învinuirii, luând în considerare particularitățile acestei proceduri, sunt prevăzute reguli specifice cercetării judecătorești, aceasta realizându-se în mod simplificat. Astfel, putem observa că

¹⁰¹ *Ibidem*, parag. 64.

¹⁰² *Ibidem*, parag. 66.

¹⁰³ *Ibidem*, parag. 69.

¹⁰⁴ *Ibidem*, parag. 72.

legiuitorului a instituit o procedură modernă, în vederea soluționării cu celeritate a cauzelor deduse judecătii. În literatura de specialitate s-a evidențiat că implementarea acestei instituții în legislația noastră internă se bazează „pe dorința statului de a accelera termenele de desfășurare a proceselor penale” în lumina garantării dreptului la un proces echitabil, prin luarea în considerare a exigențelor termenului rezonabil în conformitate cu art. 6 paragraful 1 din Convenție¹⁰⁵.

În ceea ce privește administrarea probelor în cadrul procedurii recunoașterii învinuirii, dacă se admite cererea ca judecata să aibă loc potrivit acestei proceduri, potrivit art. 375 alin. (2) C.proc.pen., instanța pune în vedere posibilitatea administrării de probe cu înscrisuri. Așadar, în această situație, observăm că inculpatul poate să propună doar proba cu înscrisuri, neputând contesta sau solicita readministrarea probelor din cursul urmăririi penale în cursul judecătii.

Considerăm că modul în care legiuitorul a reglementat această instituție este firesc, în considerarea specificului procedurii simplificate și a efectelor sale în ceea ce privește pedeapsa care va fi aplicată inculpatului. După cum am evidențiat și anterior, prevalarea de procedura recunoașterea învinuirii este la latitudinea sa, fiind necesar ca inculpatul să declare în mod expres că dorește să recurgă la această procedură.

Acest lucru se observă și în cazul în care este necesară schimbarea încadrării juridice, iar pentru stabilirea acesteia se impune administrarea altor probe. Mai mult, chiar și în situația în care instanța de judecată observă, cu ocazia deliberării, că pentru soluționarea acțiunii penale se impune administrarea altor probe în afară de înscrisurile prevăzute la art. 377 alin. (1)-(3) C.proc.pen., instanța va repune cauza pe rol și va dispune efectuarea cercetării judecătorești potrivit regulilor de drept comun¹⁰⁶. Inculpatul va beneficia de reducerea limitelor pedepsei dacă instanța reține aceeași situație de fapt ca cea recunoscută de inculpat¹⁰⁷.

§8. Dreptul de a fi asistat de interpret

În literatura de specialitate, această garanție este considerată premisa elementară a dreptului la apărare, întrucât persoana acuzată trebuie „să fie în măsură să

¹⁰⁵ M. C. Graur, „Considerații asupra procedurii abreviate în cazul recunoașterii învinuirii”, 2016, revista Universul Juridic Premium nr. 2, disponibil online la: <https://lege5.ro/App/Document/ge3dinzqgyya/consideratii-asupra-procedurii-abreviate-in-cazul-recunoasterii-invinuirii?pid=200375840&expression=#p-200375840>, data ultimei accesări: 20.05.2022.

¹⁰⁶ Articolul 395 alin. (2) C.proc.pen.

¹⁰⁷ Articolul 396 alin. (10) C.proc.pen.

*înțeleagă și să comunice în limba în care se desfășoară ședința de judecată*¹⁰⁸. Dreptul la asistența gratuită a unui interpret are ca scop oferirea posibilității persoanei acuzate de a se apăra și de a înțelege ce i se reproșează, Curtea reliefând faptul că dreptul la un proces echitabil este respectat dacă garanția analizată se aplică atât declarațiilor din ședința de judecată, cât și înscrisurilor aflate la dosarul cauzei și hotărârii pronunțate în cauză¹⁰⁹. Menționăm că nu trebuie să interpretăm textul din Convenție în sensul că acesta ar impune traducerea scrisă a tuturor documentelor sau pieselor oficiale aflate la dosar, însă trebuie să se asigure dreptul la apărare al persoanei acuzate, fiind necesar ca acesta să fie concret și efectiv, iar interpretarea realizată trebuie să poată fi verificată ulterior¹¹⁰.

Această garanție inerentă dreptului la un proces echitabil este prevăzută și pentru etapa judecării în primă instanță. Articolul 105 C.proc.pen. reglementează regulile privind audierea prin interpret, fiind prevăzute măsuri premergătoare și în privința interpreților¹¹¹.

În practica judiciară s-a reținut că a fost încălcat dreptul la un proces echitabil al inculpatului, în special dreptul la apărare, întrucât acesta nu a beneficiat de asistența unui interpret autorizat ucrainean, nu a înțeles acuzația adusă, considerându-se că nu a luat la cunoștință în mod oficial de proces din aceste motive¹¹². În această cauză, s-a constatat că inculpatul nu vorbește, nu se exprimă și nici nu scrie în limba română, fiind realizate acte de procedură față de acesta în prezența unei persoane cunoscătoare de limba ucraineană, însă care nu avea calitatea de interpret sau de traducător autorizat. Audierile inculpatului nu au fost reluate în prezența unui interpret sau traducător autorizat. Ulterior, în timpul judecării, inculpatul a fost citat, însă nu s-a prezentat în cursul judecării în primă instanță, solicitând, ulterior, redeschiderea procesului penal. Cererea de redeschidere a fost admisă, datorită faptului că s-a considerat că nu a avut loc o notificare oficială adecvată asupra acuzației penale aduse și din perspectiva drepturilor și obligațiilor procesuale aferente calității de acuzat în materie penală,

¹⁰⁸ C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 570.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*. A se vedea CtEDO, Hotărârea din data de 24.09.2002, cauza *Cuscani c. Regatul Unit*, 32771/96, parag. 38-40.

¹¹¹ Articolul 373 alin. (3) C.proc.pen.

¹¹² Curtea de Apel Suceava, Secția penală și pentru cauze cu minori, Hotărârea nr. 122 din data de 29.01.2020, <https://lege5.ro/App>.

nefiind satisfăcute standardele impuse de Convenția Europeană a Drepturilor Omului privitoare la respectarea dreptului la un proces echitabil.

CONCLUZIE

Analiza modului în care dreptul la un proces echitabil se aplică în faza judecătii în fond rămâne un subiect de actualitate, de o importanță fundamentală, atât pentru justițabili, cât și pentru practicieni. Se poate afirma că legile evoluează odată cu societatea, Convenția Europeană a Drepturilor Omului fiind, la rândul său, un instrument dinamic, ce se adaptează nevoilor sociale apărute, lucru ce se poate observa inclusiv prin prisma modului în care evoluează jurisprudența sa.

Judecata în fond este guvernată de norme prin care se garantează respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei acuzate de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală prin prisma dreptului analizat, așa cum este el văzut în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Putem afirma că dreptul la un proces echitabil ocupă un loc central în sistemul nostru de drept, garanțiile sale fiind indispensabile desfășurării procesului penal.

Prevederile legale analizate relevă, în mod neechivoc, preocuparea legiuitorului în sensul de a armoniza legea procesuală penală cu standardele existente în instrumentele internaționale. Astfel, în această lucrare, s-a evidențiat modul în care garanțiile implicite și explicite ale dreptului la un proces echitabil se reflectă în principalele prevederi care reglementează judecata în primă instanță, însă cercetarea poate fi continuată atât cu privire la această etapă a procesului penal, cât și cu privire la celelalte etape, luând în considerare importanța acestui drept fundamental.

Dreptul la un proces echitabil presupune și posibilitatea persoanei acuzate de a putea solicita sancționarea încălcării dispozițiilor legale, aici fiind relevat rolul sancțiunilor procesuale, prin intermediul cărora se urmărește dezideratul desfășurării procesului penal în conformitate cu dreptul la un proces echitabil și implicit, în conformitate garanțiile pe care le presupune acesta. Așadar, sancțiunile procedurale penale rămân un subiect de o importanță fundamentală în procesul penal, fiind necesar să li se acorde o atenție deosebită.

Chiar dacă este probabil să se mai ivească necesitatea modificării normelor din Codul de procedură penală, cum s-a întâmplat și recent, pentru a fi conforme cu standardul dreptului examinat, considerăm că în urma analizei neexhaustive a normelor ce reglementează judecata în primă instanță, putem afirma că garanțiile prezentate sunt reglementate în Codul de procedură penală, însă, după cum am observat ca urmare a analizei jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului,

Aplicații ale dreptului la un proces echitabil în cursul judecării în primă instanță în procesul penal

este decisivă și atitudinea organelor judiciare în ceea ce privește efectivitatea acestor garanții în cadrul procesului penal.